

COVID-19 VE BİYO-POLİTİKALAR

Prof. Dr. Cengiz TÜRE

Eskişehir Teknik Üniversitesi Ekoloji Anabilim Dalı Başkanı

Sağlıklı Kentler Birliği Danışma Kurulu Üyesi

Avrupa'nın yakın siyasi tarihine damgasını vurmuş ve artık ülkemizde de telaffuz edilmeye başlayan biyo-politika, ilk kez Michel Foucault tarafından felsefi olarak kullanılmıştır. Bu melez kavram nüfusu ekonomik bir kaynak olarak gören ve insanların bedenini de nesnel olarak siyasete dâhil eden bir yaklaşımdır. Oysa, biyoloji ile siyaset biliminden köken alarak disiplinlerarası bir kavram olarak tanımlanan biyo-politikanın, sadece insan odaklı (antroposentrik) olarak ele alınması, sosyo-ekonomik olmaktan giderek sosyo-biyolojik olmaya doğru evrilen dünyada yaşanan bazı önemli olayları açıklamak için yeterli değildir.

Biyopolitikayı oluşturan kavramların özgün anlamlarına bakıldığında Biyoloji, Yunanca “Bios” (Yaşam) ve “Logos” (Bilim) kelimelerinin birleşmesinden türemiş olup; *“fiziksel yapıları, kimyasal süreçleri, genetik ve moleküler etkileşimleri, fizyolojik mekanizmaları, gelişimleri, evrimleri, bir birleriyle ve çevreleriyle olan etkileşimleri de dahil olmak üzere tüm canlı organizmaları inceleyen temel bir yaşam bilimini”* ifade etmektedir.

Politika ise; *“bir devletin ya da şehrin belirli hedeflere ulaşabilmesi için izlenmesi gereken yol, yöntem, genel plan ya da alınan kamusal kararlar ve bu kararlar doğrultusunda sürdürülen uygulamalar”* anlamına gelmektedir. Politika kelimesi Yunanca'da, *“şehirden bitenler, orada konuşulanlar”* anlamında kullanılır ve “polis” yani “şehir” kelimesinden gelmektedir. Kentleşme uygarlığı ile ilgili *“polis, metropol, metropolitan”* gibi kelimelerde aynı kökten kaynaklanır.

Politikanın iki önemli amacı ve işlevi vardır. Bunlardan *birincisi*; yurttaşların temel biyolojik ihtiyaçlarını tatmin edecek gerekli mal ve hizmetlerin üretilmesini, bunların ülke düzeyine dağıtılmasını ve adaletli bir biçimde paylaşılmasını sağlamaktır. *İkincisi* ise; ülkede sosyal, siyasal dirlik ve düzenliliğin, yani iç ve dış güvenliğin gerçekleştirilmesi, halkın kendisini güven içinde hissetmesidir. En kısa ifadeyle politika halka hizmet ederek onun huzur ve mutluluğunu sağlamayı amaçlayan bir sosyal etkinlik alanıdır.

Dünyada yaşanan ve yaşanacak olan pek çok küresel sorunun arkasında, yukarıda politikanın ilk temel amacı olarak ifade edilen ve doğadan sağlanan kaynakların ihtiyaçtan fazlasını elde etme çabası yer almaktadır. Bu durum ise biyo-sistemlerde gerçekleşen madde ve enerji döngülerinin doğal akışını bozarak, bumerang etkisi ile insanlığa geri dönmektedir. Uygulanan bu sosyo-ekonomik politikalar ile bir kısım insanların biyolojik varlıkları nesnelleşirken diğer yandan da bir kısmı kendisini dünya biyo-sisteminin öznesi olarak görmeye başlamıştır. Böylece, bilim ve teknoloji alanında yaşadığımız baş döndürücü gelişmeler bile bu sürecin yarattığı küresel sorunların üstesinden gelmek için çaresiz kalabilmektedir.

Günümüzde yaşadığımız küresel iklim değişikliği ve COVID-19 pandemi süreci, bu gerçeğin farkına varılması açısından oldukça önemlidir. Birisi fen diğeri sosyal bilimlerin temel konusu olan biyoloji ve politika gibi iki dinamik bileşenin, birlikte ayrı ayrı olduklarından çok daha fazlasını ifade eden (sinerjik) bütüncül bir kavram olduğu artık gözden kaçırılmamalıdır.

Çünkü, biyoloji ve siyaset arasındaki disiplinlerarası bir alan olan biyo-politika; küresel sorunlara neden olan klasik insan odaklı bir politik anlayıştan, insanlığı biyo-sisteme bağlı ve onun sadece bir parçası olarak kabul eden politikalara dayanmaktadır. Son yıllarda uluslararası düzeyde gündemde olan sürdürülebilirlik odaklı kalkınma çabalarının ardında, tam olarak ifade edilmese de, biyo-politik bir anlayış yatmaktadır.

Sağlık, sosyo-ekonomik istikrar ve doğa birbirine bağlıdır...

Dünyada sağlanan ekonomik üretimin en az yarısı yüksek veya orta derecede (44 trilyon dolar) doğaya ve onun ekosistem servislerine bağlıdır. İnsan nüfusundaki artış ve ihtiyaçlarından fazlasına olan talepleri onların doğaya olan bağımlılıklarını giderek arttırarak, biyo-sistemlerin kendilerini yenilenme hızının üstüne çıkmıştır. Doğadan direk ya da dolaylı olarak yiyecek, içecek, ilaç ve giyecek, endüstri, enerji, inşaat, barınma vb. ürünleri sağlayan organizasyonlar bu sürece en çok bağımlı olan ekonomik sektörlerin başında gelmektedir. Ekonomik olarak değer biçilemeyecek kadar stratejik olan temiz hava, su, toprak gibi diğer biyo-sistem servislerine olan bağımlılıklarımız ise tamamen hayati öneme sahiptirler.

Biyo-sistem içerisindeki farklı canlı ve cansız unsurların bir birlerini karşılıklı olarak etkilediği ve etkilendiği bu ilişkiler ağındaki dengenin bozulması, başta insanlar olmak üzere, diğer canlı grupları için zararlı unsurların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu dengenin bozulmasını

hızlandıran en önemli etken ise doğal kaynak tüketimine dayanan ve giderek artan insan merkezli sosyo-ekonomik politikalarıdır. Biyo-sistemlerdeki bozulmalara bağlı olarak ortaya çıkan bu olumsuz etkiler, genellikle uzun bir zaman diliminde görünür hale geldiği için insanlık tarafından kolayca göz ardı edilmektedir.

Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, kümülatif olarak yüksek olsa bile toplu ölümlere neden olmadığı için; sinir, kalp, kanser, alzheimer vb. gibi bulaşıcı olmayan ve etkileri zamana yayılı olarak ortaya çıkan pek çok hastalığın kökeninde ekolojik ve çevresel sorunlar yatmaktadır. Yıllar boyunca biyo-politik gerçeklere dayanmayan mevcut politikaların yarattığı bu sorunların, diğer yandan bir “kemotoropi ekonomisi” yaratması, dikkate alınması gereken diğer bir boyutu ortaya koymaktadır.

Oysa biyo-sistemselsel bozulmalar nedeniyle ortaya çıkan mikroorganizma ve virüslere bağlı salgın hastalıklar için süreç çok farklı gelişmektedir. Çünkü bu hastalıkların etkileri analık ve kitlesel olarak yaşanmaktadır. Üstelik sadece sağlık değil sosyo-ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Tarih boyunca hiçbir şey bulaşıcı hastalıklardan daha fazla insan ölümüne neden olmamıştır. Yaşamakta olduğumuz COVID-19 süreci, bu durum karşısında insanlığın ne kadar savunmasız kalabildiğini ve gelecekte yaşanacak olası pandemilerden nasıl kaçınabileceğimizi öğrenmemiz gerektiği konusunu tüm dünyaya göstermiştir.

Zira son 50 yılda tüm doğal yaşam alanlarının %60'ı kaybedilirken, yeni bulaşıcı hastalıkların sayısının da dört katına çıktığı belirlenmiştir. Biyo-sistemlerin yok edilmesiyle bu tür hastalıklardaki keskin artış bir tesadüf değildir. Biyo-politikadan uzak olarak yapılan salt sosyo-ekonomik kazanımlara yönelik politik tercihler, insanların bir kısmını; ormanları, sahilleri, verimli toprakları, yer altı kaynakları vb. gibi doğal alanları yok etmeye yöneltirken, sosyo-ekonomik yelpazenin diğer ucundaki hayatta kalma mücadelesi veren yoksul kesimleri de yeni doğal kaynaklar aramaya zorlamaktadır. Her iki sosyal kesimi de farklı yönlerden doğal alanlarını hızla istila etmeye yönelten mevcut politikalar, biyolojik patojenler için konak rezervi işlevi gören yabani hayvan ve bitkilerin sayısını/çeşitliliğini azaltarak, toplumun onlarla olan temas mesafesini daraltmakta ve salgın olasılığını artırmaktadır.

Bu süreci hızlandıran en büyük etken; bir yanda çarpık kentleşme/nüfus yoğunluğu diğer yanda ise tüketime dayalı mega şehirlerin doğa üzerindeki kabul edilemez baskısıdır. Bugün dünyada 10 milyonun üzerinde nüfusa sahip 33 mega şehir bulunmaktadır. 2030'a kadar bunların

sayısının 43'e yükselmesi beklenmektedir. Böylece küresel politikaların eseri olan mega şehirlerin ham madde, enerji, su ve gıda vb. gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve atıklarını depolamak için gezegenin dört bir yanında doğal biyo-sistemler yok edilmektedir. Ayrıca insanların bir bölümü mega şehirlerde yaşamıyor olsa bile, bugünkü pandemi süreci salgının hangi ülkeden veya şehirden kaynaklandığının da bir önemi olmadığını göstermiştir.

ABD Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi tarafından yapılan açıklamaya göre, insanları enfekte eden yeni veya ortaya çıkmış hastalık etmenlerinin dörtte üçünün yabani hayvanlardan kaynaklandığı tahmin ediliyor. Özellikle kuşlar, yarasalar, böcekler ve kemirgenler vb. gibi canlılar bunların başında geliyorlar. Bunun yanı sıra insan bünyesine yabancı yeni yabancı bitki türlerine ait polenlerinden kaynaklanabilecek alerjik hastalıklarında ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir.

Tüm dünyada insan yaşamını ve sağlığını tehdit eden, yarattığı domino etkisiyle sosyal ve ekonomik olarak büyük kayıplara neden olan COVID-19 salgını, doğa ile olan işlevsiz ilişkimizin keskin bir hatırlatıcısıdır. Doğa temelli biyo-politikalara odaklanmak, salgın hastalıkların nereden geldiğini ve krizden kaynaklanan sosyo-ekonomik serpinin nasıl azaltılabileceğini anlamamıza yardımcı olabilir. İnsanlığın gerçek refahının ve sağlığının dünyadaki biyo-sistem dengesinin korunmasına yönelik biyo-politikalara dayalı olduğunu artık bilimsel araştırmaların yanı sıra yaşananlar da ortaya koymaktadır.

Günümüzde dünyadaki 7.8 milyar insanın sağlığını korumakla görevli olan Dünya Sağlık Örgütü'nün bütçesinin, ABD'deki büyük bir kentsel hastanenin bütçesinden daha fazla olmadığı gerçeği de mevcut uluslararası politikaların biyopolitik anlayıştan hala oldukça uzak olduğunu göstermektedir. Oysa bu küresel sağlık krizinin üstesinden gelmeyi ve ekonomik şokları ele almayı planlama konusunda kritik bir kavşaktayız.

Hala geç kalınmış değildir. Bugün uygulamaya konulacak biyo-politikalar ile doğanın korunması ve restorasyonu için yapılacak her 1 \$ harcama en az 9 \$ sürdürülebilir ekonomik fayda yaratabilmektedir. Büyük oranda mevcut yanlış sosyo-ekonomik politikaların bir sonucu olan bu COVID-19 pandemisinin dünyaya yıllık ekonomik maliyetinin en az Japonya'nın yıllık gelirine eşdeğer olan 4 trilyon dolardan fazla olacağı tahmin edilmektedir. Doğal sermayeye değer verme ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu yatırım yapmaya yönelmenin en büyük faydalanıcılarından biri ise gelecekteki gıda ve emtia arzını güvence altına alan kırsal

ekonomi olacaktır. Bu nedenle doğayla uyumlu biyo-politikalar tasarlamak, geçim kaynaklarının ve ticari faaliyetlerin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamanın yanı sıra gelecekteki salgın hastalıkları önlemenin de anahtarı olabilir.